

Shashi Asthana, *Megalithkulturen in Indien. Zur Frage ihrer Herkunft und Verbreitung*, „Zeitschrift für Archäologie”, nr 11, 1977, s.1–12.

Omówimy tu ważny i interesujący artykuł dotyczący genezy megalitów Indii. Już w innej pracy podkreślaliśmy, że formacja megalityczna wniosła istotny wkład w uformowanie się starożytnych cywilizacji świata (Meksyk, Bliski Wschód, Japonia), gdyż jej udziałem były takie zjawiska, jak kult góry kosmicznej (późniejsze piramidy i zikkuraty) oraz utworzenie podstaw pierwotnej astronomii, geometrii i matematyki. Omawiany artykuł jest ważny z tego względu, iż wykazano w nim pochodzenie megalitów Indii z krajów wschodniośroziemnomorskich. Pozostaje to w zgodzie z lansowaną przez autora niniejszej recenzji tezą o monocentrycznej genezie megalitów na świecie.

Mimo twierdzeń niektórych badaczy o związkach megalitów Indii z innymi obszarami problem ten w szczególności pozostaje niejasny. Autor słusznie wiąże megality ze zjawiskami kultowymi. W megalitach Indii spotyka się jednolity inwentarz żelazny (narzędzia, broń) i ceramikę. Wśród przedmiotów żelaznych znajdowano siekiery, motyki, obręcze, noże. Ceramika obejmuje misy, pokrywki, wazy, naczynia tulipanowate i kielichowate oraz okazy na nóżkach. Oprócz tego znane są przedmioty z brązu, miedzi, muszli, złota, srebra itp. (ozdoby i figurki zwierząt).

Występowanie megalitów w Indiach przede wszystkim na południu zostało stwierdzone przez wielu badaczy. Opisywali je w XIX w. J.Fergusson, K.S.Ramachandrani i R.Sewell. Już wówczas i na początku XX w. prowadzono ich badania wykopaliskowe (D.Jagor, A.Rea). Potem nastąpiła przerwa. Dopiero w latach 1948–1949 pierwsze systematyczne badania podjął V.D.Krishnaswami. Wy-

kazały one, że megality były szeroko rozprzestrzenione w Indiach i Pakistanie i że pochodzą z I tysiąclecia p.n.e. W 1949 r. Krishnaswami dokonał klasyfikacji megalitów w południowych Indiach.

Megality nie ograniczają się tylko do Indii. Stwierdzono je również w innych częściach świata — Szwecja, Anglia, RFN, NRD, Francja, Hiszpania, Portugalia, Włochy, algierska Sahara zachodnia, Somalia, Etiopia, Palestyna, Arabia, Gruzja, Kambodża, Japonia i Filipiny. Autor nie wspominał, że prócz tego megality występowały w Ameryce Środkowej i Południowej oraz w Tybecie. Jednak na tak rozległych terytoriach brak w obiektach megalitycznych jednolitych form ceramiki i narzędzi. Nie istniała jedna światowa kultura megalityczna. Autor podaje, że megality w Europie datuje się na 3200–1500 p.n.e., co nie jest słuszne. Ostatnie kalibrowane daty C14 wykazały, że megality w południowo-zachodniej Europie sięgają połowy V tysiąclecia, a nawet 4600 lat p.n.e. Z kolei w Indiach i południowo-wschodniej Azji datuje się je na epokę żelaza (1000 p.n.e.–100 n.e.), natomiast w Europie i na Bliskim Wschodzie były wtedy rzadkością.

Jakie związki można zanotować między megalitami Indii oraz Europy i zachodniej Azji? Niektórzy badacze wskazują na podobną strukturę budowli i uważają, że priorytet chronologiczny należał do Europy. Lecz pochodzenie megalitów Indii pozostaje niejasne i w związku z tym autor zwraca uwagę na następujące problemy: 1 — typologia megalitów Indii i Zachodu nie jest identyczna; 2 — inwentarz znajdujący się w megalitach w róż-

nych częściach świata jest silnie zróżnicowany; 3 — megality zachodnie są starsze od indyjskich.

R.E.M.Wheeler wskazywał na zbieżności megalitów Indii oraz zachodniej Azji i Europy, i przypuszczał, że idee megalityczne przenikały do Indii z zachodu. D.H.Gordon natomiast był zdania, że mogły zostać, przeniesione do Indii drogą wodną z Arabii. U.Heine-Geldern uważał, że ojczyzną budowniczych megalitów była centralna Azja. V.F.Haimendorf twierdził, że idee megalityczne przeniknęły do Indii z basenu Morza Śródziemnego. Według W.Rubena megality dostały się tam z Palestyny poprzez Persję. Itd., itd.

Autor artykułu uważa, że godny uwagi jest pogląd L.S.Leshnika, który w 1970 r. pisał, że megality z połowy ostatniego tysiąclecia trzeba przypisać na wschodzie i zachodzie druidom, Scytom i innym irańskim ludom i że historia Indii jest ściśle związana z nomadami (Sakowie i Kuszanowie). Dla potwierdzenia swojej teorii przeprowadził on kilka paraleli, ograniczając się do pojedynczych artefaktów z megalitów kompleksu środkowoazjatyckiego z III i II tysiąclecia. Autor wymienia mianowicie brązową pokrywkę i dużą chochlę, porównywane ze znaleziskami w partyjskim Taxila, następnie małe brązowe i żelazne dzwonki, które zdają się należeć do kultur środkowoazjatyckich, oraz miedziany naramiennik mający odpowiedniki na Kaukazie. Naszym zdaniem Leshnik nie ma racji, gdyż wywód o pochodzeniu megalitów indyjskich opiera na pojedynczych importach. Aby rozwiązać problem genezy megalitów trzeba brać pod uwagę cechy tych budowli, a nie importy, które przecież mogły dostać się do kręgu megalitycznego z innych kultur całkowicie im obcych. W dodatku Leshnik niesłusznie wiąże formację megalityczną z ludami pasterskimi Azji; jeśli znały one megality, to tylko jako wtórne formy przejęte od rolniczych ludów nadmorskich, gdyż pierwotne kultury megalityczne rozwijały się głównie nad morzami i u ujścia dużych rzek.

Natomiast B. i F.R.Allchinowie uważają, że w południowoindyjskich grobach spotyka się przedmioty różnego pochodzenia. Według ich ujęcia wskazuje to na następujące zjawiska: 1 — pewne typy grobów mają analogie w Azji środkowej, Iranie i na Kaukazie i być może zostały stąd przeniesione do Indii przez Indoeuropejczyków; 2 — wydaje się, że niektóre groby megalityczne w Dekanie mogą mieć pochodzenie rodzime; 3 — sarkofagi gliniane z ostatniego tysiąclecia p.n.e. odkryto w Mezopotamii i nad Zatoką Perską; 4 — urny analogiczne do indyjskich znaleziono w Jemenie; 5 — groby niszowe wykute w skałach zostały odkryte w trzech wyżej wymienionych krajach, przypominają one struktury na wybrzeżu malabarskim. Allchinowie stwierdzają, że grobowce nie są dokładnie wydatowane i stanowią dowód niepewny. Przypuszczają oni, że w I tysiącleciu p.n.e. megality Indii były rezultatem wpływów morskich

idących ze Środkowego Wschodu. W związku z tym wymieniają oni uzdy końskie, dzwonki żelazne, które poświadczono w różnych megalitach Indii, a także dzbany i misy znane z megalitów w okręgu Madura.

Podobny pogląd na pochodzenie megalitów indyjskich wyraził K.V.Soundara Rajan. Uważa on, że pod względem architektonicznym nie były one jednolite i wykazują zmieszanie się elementów pochodzących z różnych kierunków.

Z obu teorii wynika, że megality południowoindyjskie przedstawiają mieszaninę różnych prądów, które zaistniały w I tysiącleciu p.n.e. Takiego zdania jest między innymi S.P.Gupta. Badacz ten w odróżnieniu od poglądu Allchinów widzi tylko dwie drogi przenikania wpływów: lądową i morską, obie z kierunku zachodniego. Uważa on, że genezy megalitów Indii należy poszukiwać nad Zatoką Perską i Oman. Przy tym południowa Arabia byłaby epicentrum megalitów przenikających do Indii. Na wybrzeżach zatoki Oman mamy do czynienia z wieloma wpływami z Palestyny, Mezopotamii i południowej Arabii. Do podobnych poglądów doszedł A.Ghosh. W pobliżu miasta Dhamar w środkowym Jemenie odkrył on dużą liczbę pomników megalitycznych: menhirów, kromlechów i płyt kamiennych.

Z przytoczonych teorii wynika, że trudno obecnie wyjaśnić genezę megalitów Indii. W większości wskazują one na obszary leżące na zachód.

Autor artykułu podkreśla, że istnieją dwie grupy poglądów o różnym charakterze. Mianowicie L.S.Leshnik i N.R.Banerjee przyjmują wędrówkę twórców megalitów z północy na południe (teoria środkowoazjatycko-irańska), natomiast V.D.Krishnaswami, R.E.M.Wheeler, V.F.Haimendorf i K.V.Soundara Rajan uważają, że megality zostały przeniesione do Indii z zachodu, przy czym najpierw miałyby one pojawić się na południu kraju, a potem przenikać na północ. S.P.Gupta pisze, że chodzi o kolonizację, która zaczęła się około 1000 r. p.n.e. i szybko dokonała się w ciągu VIII–VI w. Zapewne odgrywały tu rolę albo kontakty handlowe, albo misyjne o charakterze religijnym.

Autor wskazuje na związki megalitów Indii z megalitami zachodnimi. Stwierdza, że w południowej Arabii odkryto różne typy kurhanów: okrągłe, owalne, kwadratowe i prostokątne. Wiele grobów kurhanowych ma pojedynczy lub podwójny krąg kamienny. Stwierdza się też kurhany z menhirem pośrodku (Hajar w prow. Hadhramant). Te rodzaje megalitów mają paralele w Indiach i Iranie. Kurhany koliste i owalne spotyka się w południowym Iranie, Beludżystanie, Gudżaracie, na pogórzu Vindhya. Na całym Półwyspie Indyjskim, w południowym Iranie, w Sind i w górach Vindhya występują kurhany kwadratowe i prostokątne, oprócz tego w Madhya Pradesz, te ostatnie z menhirami.

Spotyka się też grobowce wykute w skałach (zachodni

Ghat w Kerali). Znane są one przede wszystkim w okręgach Kalkuty, Cannanore i Trichur. Podobne grobowce, zwane niszowymi, znajdują się też poza Indiami, mianowicie w Palestynie (Megiddo, Gezer, Jerycho, Tell Ajjul i Tell Fara) i na Cyprze (Lapithos, Ajios, Jakavos i Vouni). Ich podobna struktura architektoniczna może zostać określona następująco: 1 — grób ma wejście i niszę; groby takie w Palestynie mają różne formy, natomiast analogiczne groby w Kerali ograniczają się do formy prostokątnych; 2 — w grobach niszowych znajduje się pionowe wejście ze stopniami; można je porównywać z grobowcami megalitycznymi; wykazują one podobieństwo z jednej strony do keralskich, z drugiej do cypryjskich; 3 — grobowce wielokomorowe nie różnią się ani w Palestynie, ani w Indiach, również groby na Cyprze mają wiele podobieństwa do grobowców Kerali; różnice dotyczą tylko formy komór — cypryjskie są koliste, a keralskie prostokątne; 4 — groby w Kerali i Palestynie mają podobne wejścia i słup kamienny, przy tym groby indyjskie są mniejsze. Tak więc podobieństwo struktury grobów w Indiach oraz w Palestynie i na Cyprze jest niewątpliwe.

W południowindyjskich dolmenach, grobach skalnych i kromlechach otaczających kurhany znajduje się niekiedy gliniane sarkofagi na nóżkach, mające zoomorficzne kształty. Takie gliniane trumny nie były w powszechnym użyciu w megalitycznym okresie w Indiach.

Adres autora:

Dr Zygmunt Krzak, Poland
Zakład Epoki Kamienia IHKM PAN
00-140 Warszawa, al. Świerczewskiego 105

Prawdopodobnie wywodzą się one z zachodniej Azji, gdzie w I tysiącleciu p.n.e. były w powszechnym użyciu. Inne podobieństwa dotyczą grobów skrzynkowych Iranu i południowych Indii. Uważa się, że ten rodzaj grobu został też przejęty z zachodu i Kaukazu. Takie groby skrzynkowe i kurhany z kromlechami są rozprzestrzenione w Indiach od Dekanu do pogórza Vindhya.

Wszystko to świadczy — pisze autor — o związkach megalitów Indii z krajami leżącymi na zachód, gdyż wykazują one podobieństwo strukturalne. Naszym zdaniem stanowisko autora jest słuszne. Albowiem niepodobieństwem byłoby przyjąć, że megality Indii rozwinęły się niezależnie od innych centrów. Za powiązaniem bowiem z krajami wschodniośródmorskimi przemawia zbyt wiele analogii. W dodatku niebagatelny jest fakt, że w basenie Morza Śródziemnego megality były starsze od indyjskich o dwa i pół tysiąca lat.

Omawiana praca jest jeszcze jednym przyczynkiem przemawiającym za naszym poglądem o monocentrycznym pochodzeniu megalitów świata. Najstarsze z nich znajdują się w rejonie Atlantyku na obu jego krańcach (od Wysp Bahama do południowo-zachodniej Europy i północno-zachodniej Afryki). Za naszym poglądem przemawia również fakt, że np. tolosy japońskie z pierwszych wieków n.e. wykazują takie same cechy ideowo-strukturalne jak i tolosy śródziemnomorskie z okresu neolitu i epoki brązu.

Zygmunt Krzak

P IV 353

AKC. 29/82/16p
16. II 82